

Zwembad Nereus in Ganshoren © Maxime Villani

DE ZWEMBADEN IN HET BRUSSELS GEWEST

Stand van zaken en pistes om tegemoet te komen aan de behoeften van de Brusselaars

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn meerdere zwembaden gesloten voor renovaties, andere wacht binnenkort hetzelfde lot. Bovendien is de zwembadsport de voorbije jaren sterk gediversifieerd. Samen met de bevolkingsgroei hebben deze feiten geleid tot overbelasting van de Brusselse zwembaden. Welke oplossingen genieten de voorkeur om in de uiteenlopende behoeften van bewoners, scholen, liefhebbers en ervaren sporters te voorzien?

Van de opkomst tot de overbelasting van de zwembaden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 1879 verschenen de eerste overdekte baden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Die waren aanvankelijk bedoeld voor de bourgeoisie, die zich bewust werd van het belang van hygiëne. Vervolgens zou de populariteit van de zwemsport groeien doordat ook de werkende bevolking in de baden werd toegelaten (waardoor het aantal bezoekers snel toenam) en door de zwemlessen in de scholen. Vanaf het begin van de twintigste eeuw werden verschillende zwembaden gebouwd voor gezondheid en hygiëne, maar ook voor sport en ontspanning.

ABOUT.brussels #02

April 2020

Opgesteld door:

HABRA Augustin

VALCKE Gaëlle

Opdrachthouders - Sportcel

Departement Territoriale Kennis

Voor meer informatie:

www.perspective.brussels

Naamsestraat 59 - 1000 Brussel.

Vandaag telt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 61 zwembassins (privé of openbaar). Hiervan zijn er 31 toegankelijk voor alle Brusselaars. Ze worden beheerd door verschillende overheden: de gemeenten, de Franse Gemeenschapscommissie (COCOF), de Vrije Universiteit Brussel en de federale staat¹. Een zwembad kan bestaan uit meerdere baden van verschillende afmetingen. Het Gewest heeft namelijk 18 toegankelijke zwembaden voor zijn 31 baden, wat betekent dat sommige zwembaden slechts één groot bad hebben. Er is één openbaar zwembad voor bijna 39.000 inwoners (1.208.542 inwoners/31 baden). Ter vergelijking: er is één openbaar zwembad per 29.000 inwoners in het Waals Gewest en één zwembad per 22.000 inwoners in het Vlaams Gewest.



↑ Foto 1: Zwembad Nereus in Ganshoren © Maxime Villani



↑ Foto 2: Zwembad van Neder-Over-Heembeek © Jean-Luc Lonchay



↑ Foto 3: Zwembad van Laken

1904: Opening van het zwembad van Elsene, het oudste gemeentelijke zwembad dat nog steeds in gebruik is (sinds september 2019 gesloten voor renovaties gedurende twee jaar)

1986: Opening van het recentste gemeentelijke zwembad, in Neder-over-Heembeek

31

openbare baden in het Brussels Gewest:

- > 7 van minder dan 15 m
- > 7 van 15 tot 24 m
- > 15 van 25 tot 49 m
- > 2 olympische zwembaden (50 m)

1100m²

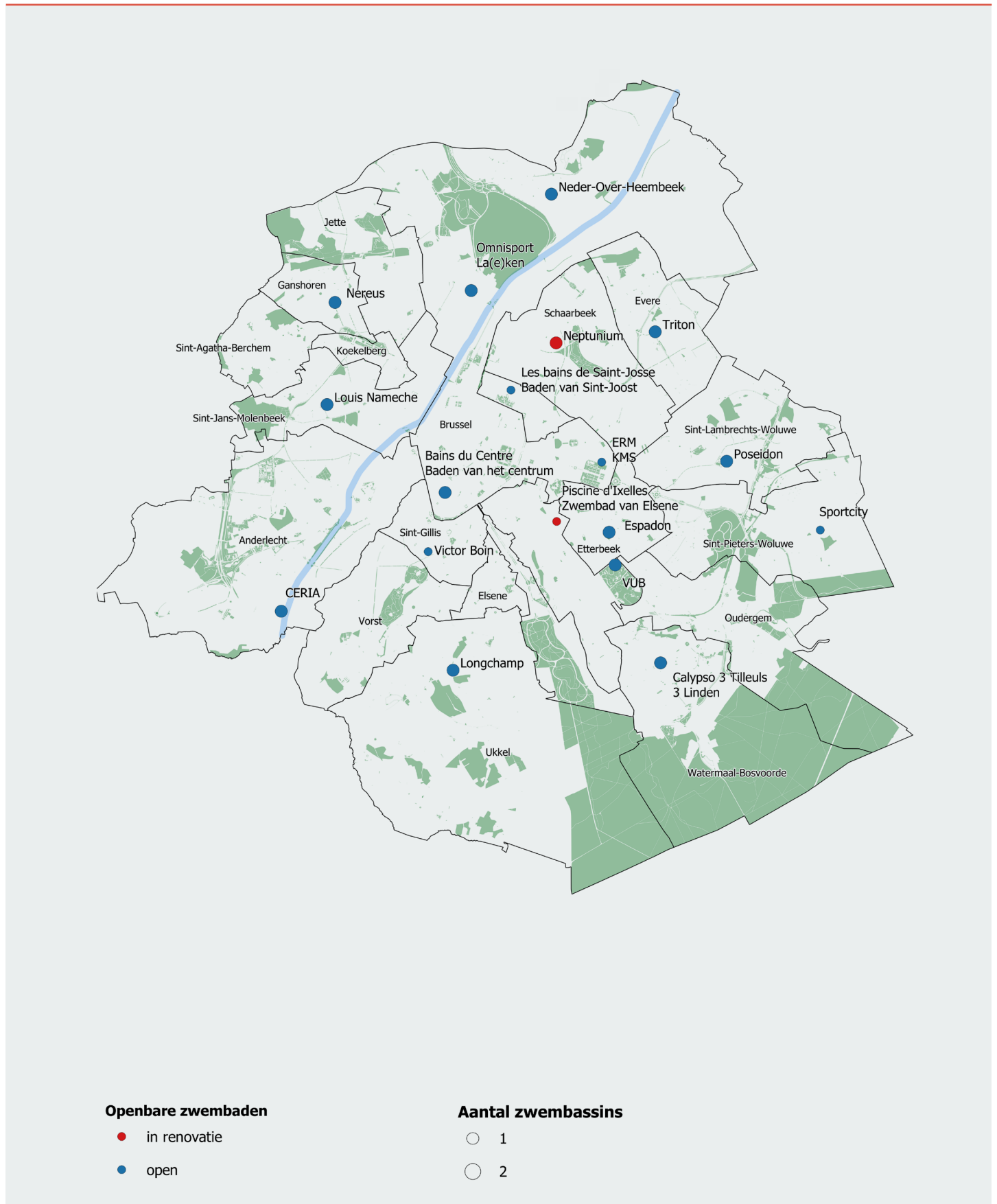
Oppervlakte van het grootste gemeentelijke zwembad van het Brussels Gewest met olympische afmetingen, Louis Namèche-zwembad in Sint-Jans-Molenbeek

Privézwembaden in het Brussels Gewest:

Dit zijn meestal zwembaden in privéscholen, hotels of privésportverenigingen. De toegang is over het algemeen beperkt tot directe gebruikers, leden of klanten. De toegangsprijs is hoog in vergelijking met openbare zwembaden en vaak is een abonnement noodzakelijk.

¹ Het zwembad van de Koninklijke Militaire School, dat beheerd wordt door de federale overheid, is toegankelijk voor buurtbewoners met een jaarabonnement en voor zwemclubs.

KAART 1 Kaart van openbare zwembaden (maart 2020)



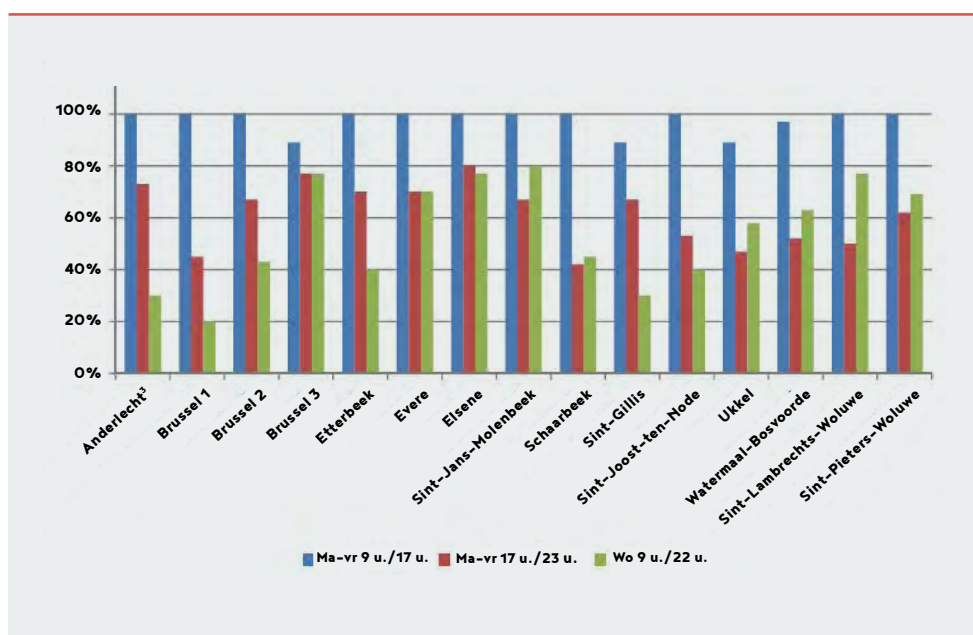
Het Triton-zwembad (Evere) wordt sinds 6 januari 2020 gerenoveerd en zou vanaf 20 april 2020 weer toegankelijk moeten zijn.

Zoals uit onderstaande grafiek blijkt, waren de gemeentelijke zwembaden al in 2012 **verzadigd** en hadden ze moeite om aan de vraag te voldoen, vooral tijdens de schooltijd.

De sterke regionale bevolkingsgroei, de diversificatie van het zwembadgebruik (aquabike, aquazumba, aquaspinning, aqua kickboxing, aquajump, aquapole, aquawalk, aquarunning, aquayoga, ...), het gebrek aan nieuwe infrastructuur en de opeenvolgende sluitingen van zwembaden voor renovatie versterken dit fenomeen. De bezoekerscijfers van de gemeenschappelijke zwembaden van Evere en Ukkel illustreren dit. Als gevolg daarvan **wordt de organisatie van zwemlessen voor sommige scholen zeer moeilijk**. Dit is bijvoorbeeld het geval in de gemeenten Vorst of Sint-Jans-Molenbeek².

Uit een onderzoek van de VGC (2014) blijkt ook dat 50% van de Nederlandstalige basisscholen in Brussel de doelstellingen van het schoolzwemmen niet haalt. Uiteindelijk loopt het Brussels Gewest het risico om de richting van Nederland of het Verenigd Koninkrijk te volgen, waar op school geen zwemlessen meer worden gegeven. In het Verenigd Koninkrijk zou één op de drie kinderen tussen 10 en 16 jaar niet kunnen zwemmen. Toch is zwemmen een potentieel belangrijke vaardigheid voor de mens. De weldadige effecten die deze complete sport heeft op de fysieke en mentale gezondheid, worden algemeen erkend.

GRAFIEK 1 Verzadiging van de zwembaden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest



Bron: Sportkadaster, 2012

ENKELE CIJFERS VOOR EVERE

175.000 zwemmers in 2000
315.000 zwemmers in 2019
 Of **↑ 80%** in 19 jaar

Gemiddeld **900 zwemmers per dag** in 2019
60.090 individuele zwemmers, van wie 45% uit Evere
 (clubs, verenigingen en scholen niet meegerekend)

33 scholen, waarvan **45% uit Evere** in 2020
 (ten minste 4 scholen/jaar worden geweigerd wegens voldoende beschikbaarheid)

ENKELE CIJFERS VOOR UKKEL

356.000 zwemmers in 2014
398.000 zwemmers in 2018
 Of **↑ 10%** in 4 jaar

Gemiddeld **1.135 zwemmers per dag** in 2018
 Totale bezoekerscijfers
50% scholen
40% individuele zwemmers
10% clubs

156.765 individuele zwemmers, van wie **60%** uit Ukkel
 (clubs, verenigingen en scholen niet meegerekend)

33 scholen, waarvan 30 uit Ukkel (**90%**)
 (vele scholen worden geweigerd wegens onvoldoende beschikbaarheid)

2 Vraaggesprek, gevoerd door de Sportcel van perspective.brussels, met de sportafdelingen van de genoemde gemeenten in aanwezigheid van hun schepen van sport (Vorst: 07.10.2019, Sint-Jans-Molenbeek: 14.01.2020)
 3 Voor de gemeente Anderlecht gaat het om het zwembad van CERIA

De noodzakelijke doelstellingen om een toereikend aanbod in het Brussels Gewest te garanderen

Renovatie en bouw van zwembaden

Renovatie van de bestaande infrastructuur lijkt onvermijdelijk om het aanbod op peil te houden.

Renovatie heeft ook een aantal voordelen, zoals:

- > Vermindering van het verbruik en verlaging van het bedrag van de energiefactuur
- > Conformiteit met de veiligheidseisen van de zwembaden en hun omgeving
- > Aanpassing aan de specifieke toegankelijkheidsbehoeften van mensen met beperkte mobiliteit

Het bouwen van nieuwe zwembaden in prioritaire gebieden is ook van essentieel belang om de overbelasting van de bestaande infrastructuur op te lossen en aan de behoeften te voldoen. Deze gebieden kunnen worden geïdentificeerd op basis van het aanbod, de afstand tot bestaande zwembaden, de bevolkingsdichtheid en de nabijheid van scholen. De Vijfhoek, de gemeente Vorst en Anderlecht zijn daar voorbeelden van.

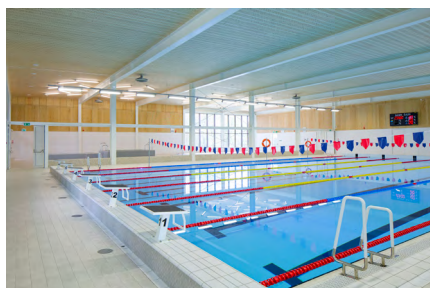
Financiering en partnerschappen

De kosten van zwembaden vormen een grote uitdaging: de aanleg van een middelgroot zwembad (300 m²) kost ongeveer drie miljoen euro, ofwel € 10.000/m². Het beheer, geschat op € 1.000/m²/jaar, houdt ook aanzienlijke kosten op lange termijn in. Dit verklaart grotendeels waarom weinig gemeenten vandaag aan nieuwe projecten beginnen. Zo'n grote investering kunnen ze zich in hun eentje niet veroorloven.

Daarom is de financiering van bestaande projecten altijd het onderwerp geweest van samenwerking tussen verschillende belanghebbenden. Er zijn al verschillende vormen van partnerschap aangegaan en er kunnen andere alternatieve oplossingen ontstaan.

De samenwerking tussen verschillende gemeenten, zoals bij het gemeenschappelijk zwembad Nereus in Ganshoren, lijkt interessant. Een bij voorbaat afgesloten akkoord bepaalt dat de gemeenten Jette en Koekelberg een vast jaarlijks bedrag (in Ganshoren) betalen in ruil voor voorkeurstarieven voor hun inwoners en zwembanen voor scholen.

Beliris blijft vandaag de dag een potentiële partner om te betrekken bij de bouw- en renovatiewerken van de zwembaden met een belangrijke uitstraling voor het Brussels Gewest. Verschillende projecten hebben er al van kunnen profiteren (het zwembad Neptunium in Schaarbeek, het zwembad van Elsene, ...).



↑ Foto 4: Sleza Pool, Wrocław (Polen) © Piotr Krajewski



↑ Foto 5: Sleza Pool, Wrocław (Polen) © Piotr Krajewski

123 miljoen euro

het bedrag dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest **sinds 1991** heeft geïnvesteerd in de renovatie van zwembaden. Dit komt overeen met **19%** van de totale subsidies die het gewest aan de gemeenten heeft toegekend voor sportinfrastructuur.

Recente voorbeelden van bedragen voor werken:

- > **1.065.390 euro**
Renovatie van het glazen dak en het dak van de baden in Neder-Over-Heembeek
- > **162.740 euro**
Installatie van een **systeem voor de preventie van verdrinking** in het zwembad van het sportcentrum van Sint-Pieters-Woluwe
- > **1.121.078 euro**
Renovatie voor **het waterdicht maken** van het Sint-Franciscuszwembad in Sint-Joost-Ten-Node
- > **198.259 euro**
Isolatie van het **dak** van het Zwembad Poseidon in Sint-Lambrechts-Woluwe

BELIRIS

Federaal team ten dienste van de Brusselaars en de bezoekers van de hoofdstad. Beliris voert bouw-, renovatie- en restauratieprojecten uit in verschillende domeinen: mobiliteit, sociale woningen, groene ruimtes, heropleving van de wijken, sport, enz.

Ook publiek-private samenwerking kan worden overwogen om grote recreatieve zwembadcentra op te richten, zoals de centra in Vlaanderen of in Wallonië. Deze zouden overdag kunnen zorgen voor zwembaden voor de scholen. Deze configuratie roept echter twee cruciale vragen op: de kosten van de jaarlijkse bijdrage van de publieke partner aan de private partner, en de toegangsprijs voor de zwemmers. De openbare infrastructuur moet betaalbare prijzen garanderen. De nieuwe Brusselse regering is hierover duidelijk, aangezien zij in haar algemene beleidsverklaring aangeeft dat zij voor de toegang tot de zwembaden «bijzondere aandacht zal schenken aan het beginsel van non-discriminatie tussen de Brusselaars⁴».

Het Brussels Hoofdstedelijk **Gewest** kan voortaan ook tussenkomen in de financiering van gemeentelijke sportinfrastructuurprojecten (ordonnantie van 31 mei 2018). Er werden twee vormen van financiering ingevoerd: een driejarige oproep tot het indienen van projecten voor klassieke sportinfrastructuur (gebouwen, zwembaden, terreinen, enz.) en een jaarlijkse oproep tot het indienen van projecten voor lokale infrastructuur.

Bovendien stelt de **Gewestregering**, die de sportcel heeft opgericht, voor om hierover verder na te denken: «Om het gebrek aan openbare zwembaden die voor alle Brusselaars toegankelijk zijn te compenseren, zal de regering voorstellen een supracommunale eenheid op te richten om nieuwe openbare zwembadvoorzieningen te ontwikkelen. Voor de zwembaden waarvan het beheer door de gemeenten zou worden toevertrouwd aan deze supracommunale eenheid, zal de regering de modaliteiten van beheer door het Gewest bepalen⁴».

Mogelijke alternatieve oplossingen in het Brussels Gewest

De kleine zwembaden

Gezien de schaarste aan vrije ruimte en de bouwkosten zou de aanleg van kleine zwembaden de meest pragmatische oplossing zijn. Het voordeel is tweeledig: lagere bouw- en beheerskosten en het wegnemen van overbelasting in grotere zwembaden. Zo heeft de VUB in 2018 besloten om een klein zwembad (7 x 13 m) met wegneembare bodem toe te voegen, waardoor er ruimte vrijkomt in het bad van 25 m.

Een ander voordeel van kleine zwembaden is dat ze kunnen worden geïntegreerd in bestaande sportcentra of in de buurt van scholen kunnen worden aangelegd. Ze zijn ook geschikt voor de programmatie van verschillende avondactiviteiten: aquagym, aquabike, aquazumba, ... Bovendien bieden de kleine zwembaden de architectonische mogelijkheid om verschillende uitrustingen boven het zwembad te plaatsen, een belangrijk aspect voor het ontwerp en de economie.

Een ander architectonisch ontwerp

Nederlandse architecten bieden bijvoorbeeld een innovatief alternatief (gebouwd in Polen, zie foto's hierboven): niet-ingegraven zwembaden, waarboven sportterreinen of sporthallen kunnen worden geïnstalleerd. De bouw- en onderhoudskosten, belangrijke uitgavenposten bij zwembaden, liggen lager bij baden die niet ingegraven zijn in de grond.

Een alternatief is het ontwerpen van **dakzwembaden**. Zo organiseerde Abattoir onder begeleiding van de bouwmeester maître architecte (BMA) een architectuurwedstrijd voor de bouw van een nieuw multifunctioneel gebouw en vroeg het de kandidaten de mogelijkheid te onderzoeken om een zwembad op het dak te installeren.

Een andere innovatieve oplossing, die het stadhuis van Parijs voor het zwembad Butte aux Cailles heeft uitgewerkt, bestaat uit het plaatsen van een datacentrum in kelders onder het zwembad. De energie die het datacentrum vrijgeeft wordt gebruikt om het water te verwarmen. Hoewel computerservers bekendstaan als energieverlinders, stoten ze ook zeer veel warmte uit die kan worden teruggewonnen. De zes ketels die in het kader van dit project zijn geïnstalleerd, besparen 45 ton CO₂ per jaar, wat overeenkomt met 20% van de energie die wordt gebruikt om het zwembad te verwarmen. Dit is een wereldprimeur die aanzet tot navolging.

SPORTCEL

De Sportcel, opgericht binnen perspective.brussels, centraliseert, analyseert en ontwikkelt kennis over het thema sport in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om bij te dragen tot de uitvoering van een sportbeleid ten voordele van de inwoners. Op basis van zijn expertise ontwikkelt de Sportcel een strategische visie, speelt hij een adviserende rol voor de overheid en de exploitanten en stimuleert hij de sportbeoefening door de bestaande mogelijkheden aan het grote publiek kenbaar te maken.

BOUWMEESTER MAÎTRE ARCHITECTE

De bouwmeester maître architecte en zijn team hebben de taak om de kwaliteit van de ruimte, in termen van architectuur, stedenbouw maar ook van de openbare ruimte, te waarborgen in het Brussels Gewest. Onder de instrumenten die voor deze opdracht worden aangewend, vinden we vooral de begeleiding van wedstrijden voor publieke en private opdrachtgevers.

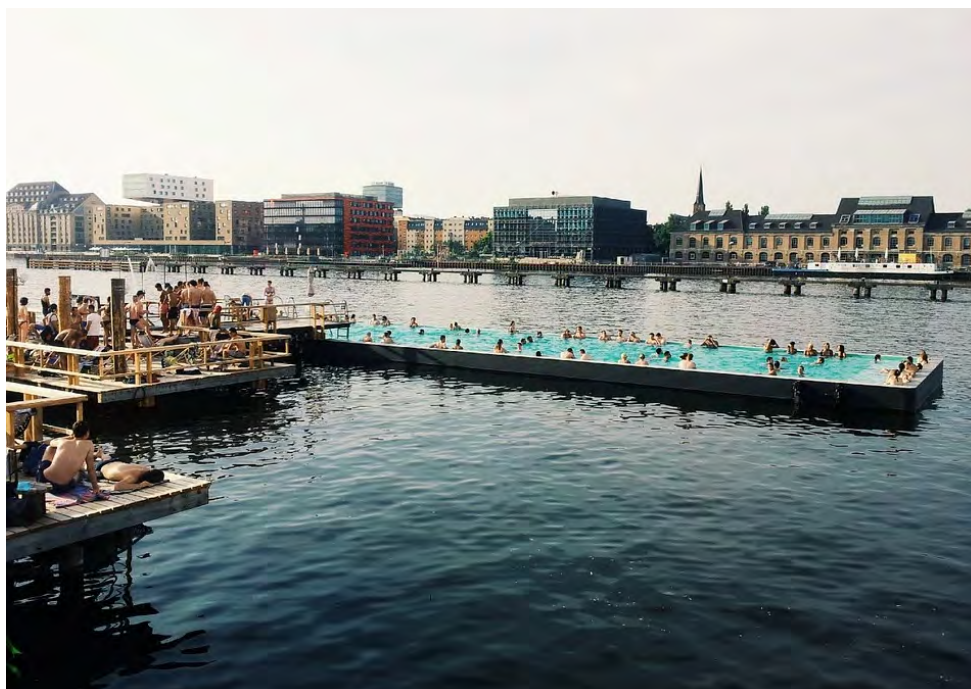
4 Algemene Beleidsverklaring van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering 2019-2024

Openluchtzwemmen

De aanpassing van de **vijvers** en zelfs van het **kanaal** om er te kunnen zwemmen of afkoelen in de zomer, is een optie die soms in het publieke debat wordt opgeroepen. Ze bieden een aanvullend alternatief voor overdekte zwembaden en ontlasten deze in zeer warme periodes. Hoewel de Haven van Brussel, beheerder van het Kanaal, de mogelijke integratie van een zwembadboot overweegt, onderstreept zij toch een aantal belangrijke implicaties van het zwemmen in openlucht op het gebied van veiligheid en hygiëne: aanwezigheid van stromingen, technische installaties, koopvaardij, waterkwaliteit, enz.

In de zomer van 2019 zouden vier vijvers worden gebruikt als levensgrote tests: De Koninklijke Visserij in Watermaal-Bosvoorde, het Rood Klooster in Oudergem, het Ter Kamerenbos en de Neerpedevijver in Anderlecht. Alleen de laatste locatie kon uiteindelijk een beperkt aantal zwemmers ontvangen. Opeenvolgende annuleringen hebben beperkingen aangetoond in verband met milieukwesties, de kwaliteit van het zwemwater en de volksgezondheid.

Andere Europese wereldsteden kunnen als voorbeeld dienen⁵, zoals Parijs, dat heeft geïnvesteerd in een zwemwaterinfrastructuur in het Canal de l'Ourcq. Over een totale lengte van 90 m werden drie baden aangelegd. De Franse hoofdstad is ambitieus, werkt aan de verbetering van de kwaliteit van het water en wil de Seine toegankelijk maken voor zwemmers met het oog op de Olympische Spelen van 2024. Een 32 m lang drijvend zwembad op de Spree in Berlijn is het hele jaar door geopend (in de winter is het overdekt). De openbare dienst van Berlijn beheert bovendien meer dan twintig plaatsen voor openluchtzwemmen (zwembaden en vijvers).



↑ Foto 6: Drijvend zwembad op de Spree, Berlijn

POOL IS COOL

Er zouden ook meer tijdelijke oplossingen kunnen worden geïntegreerd in een strategische visie. Het collectief 'Pool is Cool' richt tijdelijke zwemruimtes in om de gunstige sportieve en sociale effecten van het openbare zwemmen te tonen. Dit initiatief benadrukt op een speelse manier het belang van de creatie van een openbare plaats waar sport, ontmoeting, ontspanning en vrije tijd worden gecombineerd.

De wil van de nieuwe regering in dit opzicht is duidelijk: « De regering zal ook permanente of tijdelijke buitenzwembadprojecten steunen ».

⁵ «Ontwikkeling van een globale strategie voor de herindeling van sport in de groene ruimten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest», Leefmilieu Brussel, Werkdocument – Fase 2 – Analyse van vraag en aanbod – oktober 2017

Regionale perspectieven

De **renovatie** van de bestaande infrastructuur, de **bouw** van nieuwe **kleine** zwembaden en de **aanmoediging** van projecten voor **openluchtzwemmen** zijn mogelijke oplossingen die moeten worden overwogen en geformuleerd om het zwemaanbod in het Brussels Gewest te vergroten. De verschillende genoemde financieringsmogelijkheden zijn ook complementair en niet volledig. Andere (publieke of particuliere) actoren zouden inderdaad een doorslaggevende rol kunnen spelen bij de investeringen in dit type infrastructuur. De mogelijkheden om iedereen in de toekomst in goede omstandigheden te laten zwemmen - of te leren zwemmen - zijn dus nog steeds talrijk en aanmoedigend.

BRONNEN

Brussels Hoofdstedelijk Gewest:
Voor meer informatie over de historische en architectonische aspecten: Zwembaden en openbare baden in Brussel, Marie Ressler, Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis, nr. 54, Brussel Stedelijke Ontwikkeling, 2015

Waaals Gewest:
URL: https://pouvoirslocaux.wallonie.be/jahia/webdav/site/dgpl/shared/Infrasports/plan_piscines/lignes_directrices_plan_piscines2014_2020.pdf

Vlaams Gewest:
URL: <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/aantal-sportinfrastructuur>

VGC Zwembadenquête, 2014

Volgens The Swimming Teachers' Association, juni 2017, kan een derde van de Britse kinderen niet zwemmen omdat hun ouders tijd noch geld hebben om het hen te leren.

Brussel plaatselijke besturen, Gemeentelijke sportinfrastructuren, Syntheseverslag 2017, blz. 98

Beperkte mobiliteit:
URL: https://handy.brussels/wp-content/uploads/2019/01/Handi_Cap_Sport_print_lowDef.pdf

Een ander architectonisch ontwerp:
URL: <https://www.slangenkoenis.nl/?t=nl&p=project&s=0&projectitem=98>

Bouwmeester maître architecte:
URL: <http://bma.brussels/nl/2019/03/13/oproep-manufacture/>

Verwarming van zwembaden:
URL: https://conseils.xpair.com/actualite_experts/chaudieres-numeriques-pour-chauffer-eau-piscines.htm

Zwembaden en vijvers:
URL: <https://www.berlin.de/special/sport-und-fitness/schwimmen/schwimmbad/kategorie/freibad/>

Verantwoordelijke uitgever

Christophe SOIL,
directeur-generaal van perspective.brussels,
Naamsestraat 59 - 1000 Brussel.

De hier gepresenteerde resultaten zijn slechts ter informatie. Ze hebben geen juridisch karakter.

De inhoud van deze publicatie overnemen is toegestaan met bronvermelding -
© 2020 - perspective.brussels